

Valburg al vroeg economisch centrum van de regio . . . en nu weer!

Met de mogelijke komst van een Railterminal bij Reeth, Valburg en Oosterhout is het werkgebied van de Historische Kring volop in de belangstelling. Onze regio zou uitstekend liggen voor overslag van goederen van spoor op vrachtauto en omgekeerd. Voor historici is dat niet verbazingwekkend, want al vroeg was er in de Betuwe veel bedrijvigheid. De afbeeldingen maakten het nog duidelijker: Valburg en omgeving was al vroeg belangrijk. Joris Habraken, regio-archeoloog, vertelde hier op 27 maart een boeiend verhaal over.

Boeiend zoekgebied

Joris Habraken heeft een voor onderzoekers interessant werkgebied: Arnhem, Renkum, Overbetuwe, Lingewaard, Zevenaar, Duiven, Westervoort, Rheden en Roozendaal. In dit stroomgebied van Rijn, Waal en IJssel met heuvelland er omheen was al vroeg bewoning en economische activiteit. En dat laat zijn sporen na in de grond. Waar die niet teveel verstoord is, bijvoorbeeld door aanleg van wegen en bebouwing, is veel te vinden, wat een beter beeld geeft van onze voorgaande bewoners en passanten. In zijn verhaal ging Joris in op Valburg, Oosterhout en Slijk Ewijk.

Droge voeten laten sporen na

Mogelijke vindplekken zijn langs oevers van (voormalige) rivieren en op iets hogere gronden. Zo ligt Valburg op rivierduinen, ontstaan door zand dat in barre tijden uit de bedding opstoot en in de begroeiing langs de rivier landde en hoogten vormde. Oeverwallen zijn ook zand dat door rivieren is afgezet. Dat waren droge plekken die veiligheid boden en waar sporen van bewoning en grondgebruik te vinden zijn. Daar wordt eerst bureauonderzoek gedaan en dat levert een verwachtingskaart op. Waar veel sporen worden verwacht gaat de boor of graafmachine verder aan het werk. Bij aanleg van wegen, woonwijken en bedrijfsterreinen wordt ook eerst de ondergrond in beeld gebracht.

Bronnenonderzoek

De studie van een gebied begint op kantoor, met bronnen zoals al eerder geregistreerde vondsten en onderzoeksverslagen en bouwhistorische gegevens. Luchtfoto's, ook uit WO II, geven vaak diepere inzichten. Ook grondeigenaren en Historische Kringen zijn bronnen van informatie. Het Actueel Hoogtebestand Nederland (zie www.ahn.nl, door iedereen te raadplegen) geeft heel gedetailleerd het reliëf (hoog en laag) aan, ook waar wij dat niet zo scherp zien. Met al die bronnen komen oude rivierlopen en opvallende elementen in het landschap in beeld en kan het onderzoek zich richten op waarschijnlijke vindplaatsen.

Zonder verstoring zitten de oudere lagen het diepst en de latere afzettingen hoger. Maar waar sloten zijn gedempt, de rivier ergens is doorgebroken of bebouwing de ondergrond door elkaar heeft gehusseld is het vaak een stuk complexer. Dat is een reden om voorafgaand aan ingrepen in de bodem die plekken eerst archeologisch te onderzoeken.

-

Veldwerk

Dan is het tijd om het veld in te gaan en wordt op een heel systematische wijze geboord. Waar een vindplek is kan de grond voorzichtig worden afgegraven en worden sporen bewoning zichtbaar: paalgaten van boerderijen en hekken, afval, scherven, munten, graven, alles wat mensen achterlaten en op de een of andere manier sporen nalaten.

Alles wordt geregistreerd en veilig gesteld in het archeologisch depot van de Provincie en in databestanden opgeslagen. Dat zijn bronnen voor de toekomst, als nog meer bekend is over het leven van onze voorouders.

Archeologisch onderzoek in onze regio

Joris Habraken ging in op drie plekken die intensief zijn onderzocht: de Danenberg bij Slijk Ewijk, Park 15 bij Oosterhout en Molenzicht in Valburg.

1 Danenberg

Op oude kaarten zie je de ontwikkeling van Slijk Ewijk en omgeving. Toen er nog rivierwater stroomde kende het gebied tussen de Waal en de A 15 in een ver verleden al bewoning. De rivier vertakte zich en veranderde voortdurend van loop, tot de aanleg van dijken daar minder ruimte voor gaf. Ooit slingerde een rivierarm tot bij de A 15 (de Rietgraaf) met een bocht terug richting Slijk Ewijk. Soms forceerde de rivier een doorbraak, soms liep die poging dood en verzandde de rivier.

Wanneer de rivier jaarlijks overstroomde liet hij een dun laagje slib achter. Als dit proces zich jarenlang herhaalde ontstond een dik pakket klei, de komgronden, vruchtbare maar natte grond die zich niet leende voor bewoning, zodat daar minder sporen van menselijke bewoning te vinden zijn.

Bij Danenberg heeft niet alleen de rivier maar ook WO II sporen nagelaten. Er waren met name in 1944 en 1945 30 stellingen voor luchtafweer en schuttersputjes, er was een militair tentenkamp en een tijdelijk vliegveld en er is een vliegtuig neergestort. Daarvan is, met behulp van foto's en ooggetuigen, door deskundigen veel terug te zien, waar onge oefende ogen gemakkelijk overheen kijken.

Hier komt 'groen prikkeldraad', een landschappelijke inrichting om de grens met het nieuwe bedrijventerrein Park 15 te markeren. Park 15 is voor de bedrijvigheid, vooral distributie, terwijl het landschapspark een groen gebied blijft met versterking van natuurlijke en recreatieve kwaliteiten. Zie www.landschapsparkdedanenberg.nl. Goed dat er voorafgaand bodemonderzoek is gedaan.

2 Park 15

Waar nu langs de A 15 distributiecentra van de grond komen, zijn in het terrein zo'n 1000 boringen gedaan voor archeologisch onderzoek. Met name bij een vroegere arm van de rivier zijn mogelijke vindplaatsen. Dat blijkt ook uit de opgravingen. Er was in verschillende perioden bewoning, van circa 3000 (Jonge Steentijd) tot 500 (IJertijd) voor Christus. Uit de Steentijd dateren stenen bijlen, vuursteen en aardewerk. Uit de iets latere Bronstijd dateren 19 huisplattegronden, 11 bijgebouwen, 2 waterputten, 5 waterkuilen en tientallen stakenrijen. Het kleinste huis was 8 meter lang, het grootste 27 meter!

Uit de vroege IJertijd dateren 3 huisplattegronden van zo'n 15 meter lang, 13 bijgebouwen en een aantal waterkuilen.

Zo lieten uit al die periode mensen hun sporen na. Het was blijkbaar een gebied waar het mogelijk was om een goed bestaan op te bouwen, met voldoende vis en landbouwproducten om gezinnen en families te voeden.

Recenter sporen zijn van WO II, die na de mislukking van Market Garden ook in dit deel van de Betuwe woedde, tot april 1945. Enkele vondsten: 11 schuttersputjes, 2 verblijven, 1 munitieopslag, 8 geschutstellingen voor Britse 25-ponders, 5 Duitse luchtafweerstellingen (Flak = Fliegerabwehrkanone). Op de vindplaatsen kan men zien in welke richting geschoten werd door de onderliggende bestrating en de plek van munitiekisten te reconstrueren.

3 Valburg Molenzicht

Voordat de nieuwe wijk Molenzicht naast de naamgevende molen Nieuw Leven werd gebouwd, is daar de ondergrond grondig onderzocht. Er ligt een hele geschiedenis onder de grond, van de late IJzertijd, de midden- en late Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen.

In het Romeinse grafveld vond men 34 crematiegraven, meer vrouwengraven (12) dan mannengraven (2). Niemand was jonger dan 1 jaar en of ouder dan 50 jaar. Er is ook heel wat aardewerk gevonden.

Uit de laat-Romeinse tijd (± 275 tot ± 400 na Chr) dateren 2 huisplattegronden, van 12 en 20 meter, 5 waterputten en 1 spieker (graan-/voorraadschuur). Die lagen deels boven het midden-Romeinse grafveld. Die vindplekken konden nauwkeurig in beeld worden gebracht, net als de houding waarin de skeletten lagen, met als gezelschap aardewerk en een mes.

Uit de laat-Romeinse en Merovingische tijd (5^e tot 8^e eeuw na Chr) dateren ook mooie kralen en ander fijn aardewerk.

Was en is Valburg e.o. het economische centrum?

Valburg lag weliswaar vrij centraal, maar er waren in de laat-Romeinse tijd wel zo'n vijftig nederzettingen in de ruime omgeving aan weerszijden van de Maas, Waal en Rijn, tot op de Veluwe. Net als toen lag het in een dynamisch gebied, nu bekend als regio Arnhem-Nijmegen:

1. In de Romeinse tijd was er in de regio een castellum (Meinerswijk) en een stad (Noviomagus). Nu is Arnhem de hoofdstad van de provincie Gelderland en is Nijmegen de stad met een universiteit.
2. Net als in de Romeinse tijd liggen Arnhem en Nijmegen aan de Rijn en de Waal.
3. In de Romeinse tijd waren er villae, boerderijen en landhuizen bij de stad; nu is het stedelijk gebied enorm uitgebreid en het aantal boerderijen neemt geleidelijk af. Het vervoer is fors toegenomen en de distributiecentra (Park 15) in de nabijheid van Valburg nemen in aantal en omvang toe. De Railterminal bevestigt deze centrale positie.
4. In de Romeinse tijd was de Limes de grenszone tussen het Romeinse Rijk en de daar buiten wonende 'barbaren'. Langs en over die grens waren transport en handel. Nu zijn de A 15 en de Betuweroute met de komende Railterminal belangrijke verbindingen binnen Nederland en tussen Nederland en de rest van Europa en tussen de Oceaan/Noordzee en het verre achterland.
5. Was in de Romeinse tijd er al sprake van landbouw (de graanschuur), nu is hier hoogontwikkelde tuinbouw en teelt in kassen, naast de spreekwoordelijke fruitteelt.

Kortom, Valburg en omgeving liggen onmiskenbaar in het economisch centrum van de ruime regio. Al is eerlijk gezegd de eigen inbreng beperkt.

Krijno Horlings